

ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ІМРЕ ЗАЙТАЯ (1912–1983)

Імре Зайтай. Некролог¹

Смерть Імре Зайтая стала для нашого журналу страшною втратою і болісно вдарила по нашій команді, в якій його регулярна присутність, увага і доброзичливість дарували задоволення від повсякденної роботи. Небагато людей були такими як він старанними у виконанні своїх функцій щодо розвитку порівняльного права. А тому, віддаючи йому останні почесні, ми хотіли б підкреслити це подвійне прощання з нашим другом Імре Зайтаєм – Франції та порівняльної науки.

Він народився у Будапешті 3 серпня 1912 р. і навчався спочатку в католицькій школі, а згодом – на юридичному факультеті Будапештського університету, який закінчив з приголомшливими успіхами. У 1934 р. він став доктором політичної економії, а в наступному році одержав докторський ступінь з права після успішного захисту дисертації, присвяченої цивільно-правовій відповідальності. Його великим учителем тоді був професор Ч. Шладітц, ентузіаст та ініціатор порівняльних досліджень, якому І. Зайтай присвятив великий некролог у цьому журналі². Одночасно з аспірантурою він відвідував курс підготовки до судової посади у Верховному суді в м. Пешт.

Вирішальним у його кар'єрі став 1936 р., коли він отримав стипендію від угорського уряду для продовження навчання в Паризькому університеті. Тут він почав співпрацювати у нещодавно створеному Інституті порівняльного права та спілкуватися з його першим директором, професором Г. Леві-Ульманом. Він одним з перших іноземних студентів закінчив його і одержав диплом з порівняльного права. Він навіть брав участь у деяких науково-дослідних роботах в Інституті, зокрема, «Статус жінки в сучасному суспільстві». Це стало початком тривалої та міцної дружби.

¹ Вперше опубліковано як: *Ansel M. Necrologies : Imre Zajtay // Revue internationale de droit comparé.* — 1984. — Vol. 36. — Nu. 2. — P. 405–407. Переклад з французької за наукової редакції О. Кресіна.

² *Zajtay I. Necrologie : Charles Szladits (1871–1956) // Revue internationale de droit comparé.* — 1956. — Vol. 8. — Nu. 3. — P. 449–450. — *Прим. перекл.*

Повернувшись до Угорщини наприкінці 1938 р., І. Зайтай завершив своє стажування в Пешті, успішно здав іспит на звання асесора, що дало йому змогу працювати в суді, де він відповідав за виконання різних завдань у галузях цивільного права, кримінального права і процесу. Після війни, в 1945 р. він почав працювати в Міністерстві юстиції, де відповідав за питання у сфері приватного права і організації судової системи. Він виявив зацікавлення у міжнародному співробітництві юристів та взяв участь у створенні «Комітету франко-угорської співпраці», в якому працював довгий час... Я пам'ятаю, що ми познайомилися — і знайшли один одного — в 1947 р., під час моєї першої поїздки до Угорщини, візиту до Будапешта, де його вчитель Ч. Шладітц імпровізовано організував франко-угорську зустріч, на якій були закладені основи міжнародної співпраці, про яку мріяв мій друг. Угорщина (так само як Чехословаччина, яку ми відвідали) мріяла бути природним посередником між Сходом і Заходом, і в Будапешті, незважаючи на труднощі того часу і післявоєнні руїни, панувала дивовижна атмосфера інтелектуальної ейфорії.

Ейфорія не виправдалася, і наприкінці 1948 р., скориставшись участю в засіданні Асоціації Анрі Капітена, І. Зайтай емігрував на Захід і оселився у Франції. Він одразу ж став співробітником Національного центру наукових досліджень Франції й підготував там уже третю докторську дисертацію, присвячену розвитку угорського цивільного законодавства, яку захистив на юридичному факультеті Паризького університету. Її під назвою «Вступ до вивчення угорського права» було опубліковано в 1953 р. у серії «Сучасні правові системи» Інституту порівняльного правознавства в Парижі. І. Зайтай залишився працювати в цьому Інституті, де знайшов старих і нових друзів. Він брав участь у дослідженнях Інституту з проблем кримінального правосуддя, (і публікував статті у «Журналі кримінального права»¹), приватного права, включаючи дослідження нового законодавства, розлучення в сучасному світі², регулярно писав до «Бюлетеня» Товариства порівняльного законодавства, який у 1949 р. було перетворено на «Міжнародний журнал порівняльного права»³. Продовженням постійного співробітництва з цим журналом стало його призначення заступником головного редактора в 1956 р. Він також брав участь у підготовці та проведенні «Міжнародного тижня права» у 1950 р.

У 1958 р. він опублікував книгу «До питання про вивчення статусу іноземного права у французькому міжнародному приватному праві» (з передмовою Г. Баттіфоля)⁴, яка мала великий науковий успіх у Франції та Німеччині (її друге, розширене видання було опубліковане в 1963 р.) і стала основою для його викладання на юридичному факультеті Майнцького університету, де він незабаром був призначений професором. Також він одержав звання почесного професора Гамбурзького університету в 1971 р. Це був новий вимір його діяльності. Ще до війни, часто перебуваючи за кордоном,

¹ «Revue de science criminelle».

² Le régime matrimonial légal dans les législations contemporaines / sous la dir. du A. Rouast, J. B. Herzog, I. Zajtay. — Paris: Épargne, 1957.

³ «Revue internationale de droit comparé».

⁴ Zajtay I. Contribution à l'étude de la condition de la loi étrangère en droit international privé français. — Paris: Pedone, 1958. — 218 p.

він зацікавився німецькою правовою доктриною. Тепер його академічна кар'єра була подвійною — університетського професора в Німеччині та дослідника у Франції (його було призначено директором з досліджень Національного центру наукових досліджень Франції в 1970 р.), що дало йому змогу безпосередньо опікуватися французько-німецькою правовою співпрацею і взаєморозумінням між цими двома правовими системами, їх еволюцією та їх науковою продукцією. Він гаряче віддавався завданню досягнення міжнародного примирення.

Ця франко-німецька або європейська справа ще більше оживилася, коли в 1959 р. його було призначено доцентом юридичного факультету Університету Пенсільванії. Його досконале знання французької, німецької та англійської мов дало йому змогу стати справжнім компаративістом, а нові можливості для цього з'явилися, коли в 1957 р. він став генеральним секретарем Міжнародної асоціації юридичних наук при ЮНЕСКО та очолив її керівний орган, Міжнародний комітет порівняльного права. Він був чудовим координатором діяльності цієї організації весь термін своєї діяльності аж до 1964 р.

До кола його наукових інтересів входили насамперед міжнародне приватне право (зокрема, проблема застосування іноземного права при колізії законів), сімейне право — шлюб, розлучення, відносини між членами подружжя, а також загальна теорія та методологія порівняльного права, в якому особливу увагу він приділив проблемі рецепції права однієї системи іншою, а також класифікації великих систем, їх «порівняльності». З усіх цих проблем І. Зайтая підготував низку монографій, статей або доповідей — часто досить коротких, але змістовних, що приголомшують своєю чіткістю, а виклад демонструє майстерність застосування порівняльного методу. Останні дні його життя були затьмарені довгою і болісною хворобою, яку він переносив з мужністю. Водночас, у цей час доля принесла йому й свідомство прихильності та відданості колег. Він відчував велику радість, коли під час зворушливої церемонії, на якій були присутні видатні діячі, йому вручили збірник статей, підготовлений і виданий на його честь¹.

Я захоплювався його організаторськими здібностями, його скрупульозністю і обов'язковістю — методами роботи, які він виявив, коли був генеральним секретарем Міжнародної асоціації юридичних наук та заступником головного редактора «Міжнародного журналу порівняльного права». Пам'ятаємо його лагідність, душевне й рівне ставлення до людей, його поради, які він робив на цих двох посадах, і видатні заслуги, які знають і цінують в міжнародних юридичних колах. Я мав честь бути його прямим і безпосереднім співробітником і особисто пізнати всі ці його якості. У цьому журналі ми прагнемо висловити йому свою особисту вдячність.

Ми також хочемо віддати належне людині, яка давно відома своєю глибокою і щирою прихильністю до Франції і Парижа — з якими він вперше познайомився студентом, пізнав їх у часи випробувань і хотів зберегти в своїй

¹ *Mélanges en l'honneur d'Imre Zajtay*, publiés par R. H. Graveson, K. Kreuzer, A. Tunc, K. Zweigert — Tübingen, 1982. У книзі подано докладну бібліографію праць І. Зайтая, які ми не можемо тут згадати, а тому відсилаємо читачів до цього видання.

зрілості, коли так влився у коло однодумців на вулиці Сент-Гійом¹, що ми не можемо повірити в його втрату, що залишає по собі великий пробіл. Надзвичайно сумуючи, ми прощаємося з цією благородною, вірною і щедрою людиною.

М. Ансель

*доктор юридичних наук,
член Французької академії моральних і політичних наук,
іноземний член АН СРСР,
професор Паризького університету*

¹ На вулиці Сент-Гійом у Парижі знаходиться будинок, у якому розташовані приміщення докторантури Паризького університету I Сорбонна, а також низка об'єднань учених-компаративістів (Товариство порівняльного законодавства, Французький центр порівняльного права, Паризьке об'єднання порівняльного права), редакція журналу «Revue internationale de droit comparé». — *Прим. перекл.*